

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Валерій Орлов,

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри
Інституту професійної освіти НАПН України, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1843-390X>*

Анотація. У публікації висвітлено результати аналізу стану, мети і завдань підприємницької освіти в Україні та її місця в європейському економічному й освітньому просторі. Звертається увага на те, що основою національної освітньої політики є положення щодо профорієнтації, інформування населення про ринок праці й активне навчання підприємництва, ефективних механізмів консультування з молодіжного підприємництва і пошуку роботи, програми працевлаштування, громадські роботи та комунальні послуги, інші заходи, що забезпечують успішність підготовки здобувачів освіти до підприємницької діяльності. Акцентується на актуальних методологічних підходах до визначення ролі та значення консультування з молодіжного підприємництва в Україні й світі.

Ключові слова: підприємництво, професійна (професійно-технічна) освіта, підприємницька діяльність, кар'єрне зростання, підприємницька освіта, метод консультування.

ENTREPRENEURIAL EDUCATION AS A COMPONENT OF THE EDUCATIONAL POLICY OF UKRAINE

Valery Orlov,

*doctor of pedagogical sciences, professor, chief researcher of the professional
career laboratory of the Institute of Professional Education of the National Academy
of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Abstract. The publication highlights the results of the analysis of the state, goals and objectives of entrepreneurial education in Ukraine and its place in the European economic and educational space. Attention is drawn to the fact that the basis of educational policy in Ukraine includes elements of career guidance, informing about the labor market and active entrepreneurship training, consulting on youth entrepreneurship and job search, employment programs, public works and communal services, employment subsidies that ensure the implementation of programs preparation for entrepreneurial activity. In particular, the difference in methodological approaches to determining the role and importance of youth entrepreneurship counseling in Ukraine and the world is highlighted.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneurial activity, career growth, entrepreneurial education, consulting method.

Соціально-економічні чинники сучасного етапу цивілізаційного становлення незалежної Української держави спонукають громадян до ділової активності, вираження особистої творчої позиції, вияву підприємницьких якостей, тобто максимального зосередження зусиль на здійсненні істотного внеску в соціально-економічний поступ, зокрема створення місць працевлаштування населення, досягнення успіху в професійній діяльності, створенні сприятливих умов для кар'єрного зростання й успішної підприємницької діяльності на засадах економічної свободи. Важливо зазначити, що

соціально-економічна і політична нестабільність українського суспільства в умовах воєнного стану зумовлює зростання безробіття та падіння рівня життя населення. З-поміж причин економічної кризи вирізняється особлива складність ситуації вітчизняного ринку праці, технологічна застарілість виробництва, переважання традиційних моделей, методів і технологій економічного розвитку.

Успішне подолання кризових явищ можливе, якщо в суспільстві сформується ціннісні пріоритети, узгоджені з новітніми європейськими стандартами. Одним із таких пріоритетів є ставлення до підприємництва, зокрема молодіжного підприємництва, як до визначального напрямку повоєнної відбудови і розвитку вітчизняної економіки, зростання добробуту громадян України. Розуміння важливості розвитку підприємництва знаходить свій відбиток у стратегічних цілях розвитку на національному та регіональному рівнях. Національна економічна стратегія розвитку України на період до 2030 року враховує розвиток підприємництва як один із «важливих наскрізних напрямів» проте про підприємницьку освіту, як одну з базових умов розвитку самого підприємництва, у документі не згадується (Національна економічна стратегія, 2021). Інвестування у підприємницьку освіту, на думку багатьох сучасних дослідників, має високий рівень «повернення на інвестиції» у майбутньому, й позитивно діє як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі не тільки відносно здобувача освіти, а також відносно громади, до якої він належить; як результат такого інвестування очікується розвиток компетентностей, ефективна діяльність та високі доходи (Бухаріна, 2018).

В Українській державі за сучасних економічних умов, розвиток підприємницької освіти, особливо у контексті мотивації молоді до започаткування власного бізнесу, розробки підприємницьких ідей та розвитку підприємництва має всі підстави стати основним напрямом освітньої політики щодо розвитку та відбудови економіки України. Сприятливі вирішенню проблем як економічного, так і соціального характеру має підприємницька освіта.

Під час воєнного стану і у післявоєнний період подолання кризи в Україні, створення освітніх хабів знань у співпраці з владними структурами є результатом розуміння важливості підприємницької освіти, її ролі та місця у трансформації бізнесу, малого підприємництва та економічних галузей країни в цілому. Водночас ми не можемо погодитись із тим, що підприємницька освіта є «ефективним засобом розвитку підприємництва, збереження економіки та її майбутнього шляхом реалізації новітніх ідей для життєдіяльності малого та середнього бізнесу» (Гончаренко, 2022).

Освітня галузь, і зокрема її професійна (професійно-технічна) ланка, має інші цілі й завдання. Освіта не може безпосередньо впливати на розвиток економіки. Такі заяви спочатку активізують рівень очікувань суспільства, а в подальшому дискредитують підприємницьку освіту як напрям, який не виправдав себе, хоча для її реалізації було докладено значні зусилля науково-педагогічної спільноти, зокрема, обґрунтовано й створено сприятливі педагогічні умови для вивчення в усіх закладах П(ПТ)О основ підприємництва і фінансової грамотності, розроблено та реалізовано відповідні методики й технології формування підприємницької компетентності, а в результаті самі розчарування.

Освіта може вплинути на зростання кількості вмотивованих осіб з достатнім і високим рівнями підприємницької компетентності, але вона не спроможна безпосередньо впливати на податкову політику, політику фінансування стартапів тощо. Зауважимо, що

далеко не кожний випускник закладу професійної (професійно-технічної) освіти в силу своїх природних можливостей може стати підприємцем. Тому важливою і гуманною метою підприємницької освіти, в умовах різного рівня освітніх закладів, має бути забезпечення для кожного здобувача П(ПТ)О сприятливих можливостей щодо усвідомлення ним власного професійного й кар'єрного майбутнього – «бути чи не бути йому підприємцем».

В основу освітньої політики в Україні закладені елементи профорієнтації, інформування про ринок праці та активного навчання підприємництва, консультування з молодіжного підприємництва і пошуку роботи, програми працевлаштування, громадські роботи та комунальні послуги, субсидії на працевлаштування, що забезпечують виконання програм підготовки до підприємницької діяльності. Сприяння ж молодіжному підприємству має потенціали соціального розвитку, оскільки це дає молоді можливість підвищити свій рівень захисту від безробіття та забезпечення самозайнятості, створення робочих місць для інших, тим самим підвищуючи свій рівень життя стандартів і тих, хто їх оточує, одночасно зменшуючи бідність і створюючи стійкі засоби до існування.

Підприємницька освіта в ЄС і США, а також багатьох країн Азії і африканського континенту спрямована на розвиток у молоді здатності створювати соціальні, культурні чи економічні цінності. Вважається, що набуття досвіду для критичного та творчого мислення, вирішення складних проблем, ведення переговорів, спілкування та лідерства може сприяти розвитку підприємницького мислення майбутніх фахівців.

Вивчення кращих світових практик підприємницької освіти є підставою для узагальнення її мети, що полягає в інформуванні учнівської молоді про важливість підприємництва, надаючи змогу збагнути, чи підприємництво є для них бажаним і забезпечити розвиток їхніх підприємницьких навичок (наприклад, визнання можливостей бізнес-планування, проведення пілотного проєкту підприємств), що дозволить їм розвивати підприємницьку компетентність, яка може бути ключем для остаточного вирішення питання: «шукати можливості для заснування власного (майбутнього) бізнесу або присвятити себе роботі в якості найманого працівника» (Maisaroh, 2019). За результатами досліджень проведених під егідою міжнародної Організації економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) стверджується, що підставою для актуалізації підприємницької освіти в зарубіжних країнах ЄС є вирішення проблем на ринку праці. Йдеться про молодих людей, які не розвинули в собі необхідні знання, навички чи здібності, достатні, щоб сформулювати судження про бажаність та доцільність їхньої участі у підприємницькій діяльності.

Проблема пов'язана ще й з тим, що дуже складно оцінити кількість та якість підприємницької освіти. За даними ЄС та ОЕСР В Європі існує велике коло постачальників послуг корпоративної освіти (наприклад, школи, університети, коледжі, добровільні організації). Впроваджено значну кількість програм, що декларують різні цілі та відображають різний зміст (наприклад, підвищення обізнаності щодо підприємництва, бажаність чи здійсненність участі у підприємстві або орієнтація на працевлаштування).

У сучасному науково-освітньому просторі напрацьовано численні підходи, методи, методики, прийоми і стилі консультування, окремі з яких часто використовують у практиці консалтингового консультування. Наприклад, спеціальний метод, що застосовується для швидкого виявлення фактів – психологічне тестування – може застосовуватися для виявлення і розвитку підприємницьких якостей кожного зі студентів (це дає змогу визначити найбільш прийнятні завдання для виконання конкретним здобувачем освіти).

Таким чином можна утворити конкурентоздатну команду, кожний учасник якої знаходитиметься на своєму місці і з захопленням виконуватиме призначене йому завдання або надану йому соціальну роль.

Нагадаємо, що консультація є складовою частиною системи професійної орієнтації, що проводиться з урахуванням фізичних та психологічних особливостей респондента, його загальних і професійних інтересів, схильностей і здібностей, загальної та професійної підготовки, медичних і психологічних вимог до працівника даної професії, а також зведених даних про попит на робочу силу, можливості працевлаштування і навчання за тими чи іншими професіями й спеціальностями.

Метод консультування розуміємо як загальну схему, розроблену з урахуванням узагальненого досвіду результативних консультацій цього виду, що дає змогу скласти відповідну програму дій. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне, щоб кожний педагог закладу професійної (професійно-технічної) освіти опанував методику, методичний інструментарій (методичну базу), а також методологію та технологію консультування.

Вивчення й узагальнення теоретичних досліджень і зарубіжного практичного досвіду дозволяє позиціонувати методику консультування як сукупність коректних у методичному відношенні директив, що визначають методи, способи та прийоми дій, спрямовані на досягнення поставлених цілей. У такому контексті методичний інструментарій (методичну базу) розглядаємо як сукупність методик, якими має оволодіти викладач-консультант.

Технологія консультування з молодіжного підприємництва, на нашу думку, – це сукупність методів, способів, прийомів перетворення предмета праці у бізнес-продукт із використанням конкретних технічних і програмних засобів у певній послідовності дій (етапів, фаз, операцій, переходів) (Bazyl, & Orlov, 2022). Технології існують у виробничій, операційній та інтелектуальній діяльності людини й обумовлюються як прийнятою методологією, так і рівнем розвитку засобів праці. На сьогодні технології консультування з молодіжного підприємництва – це, переважно, інформаційні технології і формуються самостійно кожним викладачем-консультантом. Водночас зауважимо, що в консультуванні широко громадські активісти, викладачі-консультанти застосовують методи із соціології, психології, статистики, математики та інших наук, а тому їх зміст (інтерв'ювання, опитування, тестування, синтез, прогнозування, спостереження, групова робота, ділові ігри, експертні оцінки, мозкова атака, дерево цілей, граф проблем та ін.) найбільш повно висвітлюється у спеціальній літературі.

Як показує досвід, консультування найчастіше здійснюють у форматі тривалих у часі (від кількох днів до кількох місяців) консультаційних проєктів, а не як надання усних, разових порад. Іноді спільна успішна робота зі студентами щодо реалізації бізнес-проєктів може стати багаторічною і продовжуватися у післядипломний період становлення молодих підприємців (Базиль та ін., 2022).

Майбутні підприємці – випускники закладів професійної освіти – мають бути підготовленими до активної праці в складних соціально-економічних і психологічних умовах. Тому ще однією проблемою є здійснення психологічного консультування. Зазначений тип консультування передбачає, перш за все, аналіз конкретних ситуацій, що виникають у процесі підприємницької, бізнес-діяльності, та допомогу майбутньому підприємцеві у прийнятті найбільш адекватних рішень. Психологічне консультування з молодіжного підприємництва спрямовуємо на актуалізацію й усвідомлення майбутнім

суб'єктом бізнесу тих якостей своєї індивідуальності, що впливають на його роботу (бізнес) та особистісний розвиток. Таким чином у кожного здобувача професійної освіти з'являється можливість адекватно оцінити себе, як професіонала в бізнесі з позиції критеріїв психологічної науки та вимог реалій сьогодення, побачити нові напрями і шляхи досягнення своїх цілей і визначити конкретні психологічні методи і прийоми для реалізації свого потенціалу.

Список посилань

Bazyl, L., & Orlov, V. (2022). Innovative consulting technologies for youth entrepreneurship in the professional education system. In O. Nestorenko, I. Ostopolets (Eds), *Modern technologies for solving actual society's problems: monographs*, (pp. 64-74). Publishing House of Katowice School of Technology. <http://surl.li/gumuk>

Maisaroh, M. (2019). Study of Entrepreneurial Characteristics on the Success of SME Businesses. *Journal of Economics, Business and Accounting*, 21, 1-13. <https://doi.org/10.32424/jeba.v21i2.1318>

Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Гриценюк, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., & Теловата, М. Т. (2022). *Молодіжне підприємництво в умовах воєнного стану: практичний порадник*. ІПО НАПН України.

Бухаріна, Л. М. (2018). Підприємницька освіта як передумова розвитку економіки на регіональному рівні. *Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства: тези І Міжнародної науково-практичної конференції*. ЖДТУ. <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/12/498.pdf>

Гончаренко, І., Шкарабан, Т., & Лозова, А. (2021). Підприємницька освіта: актуальність в умовах війни та повоєнного стану. *Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації: тези доповідей учасників конференції*. Київський національний університет технологій та дизайну. https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20217/1/PIONBUG_2022_P064-065.pdf

Верховна Рада України. (2021). *Національна економічна стратегія розвитку України на період до 2030 року*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>